

OCTAVIAN ILIESCU

SOLIDUS EMIS DE THEODOSIUS I, GĂSIT
ÎN NORDUL DOBROGEI

— Contribuții la numismatica theodosiană —

Printre monedele adunate cu mulți ani în urmă din nordul Dobrogei, a intrat într-o colecție particulară¹ și un *solidus* emis de împăratul Theodosius I (19 ian. 379 — 17 ian. 395). În 1961, această piesă a fost achiziționată de Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România², împreună cu altele, toate avînd aceeași proveniență³. La timpul convenit, am publicat despre acest *solidus* theodosian o notiță succintă, în cadrul informațiilor editate periodic de Biblioteca Academiei cu privire la achizițiile curente ale Cabinetului numismatic⁴. Cu acel prilej, am observat că exemplarul nostru nu este înregistrat pînă în prezent în nici unul din marile repertorii de uz curent⁵, ca o emisiune a lui Theodosius I. Proveniența dobrogeană a acestor monede ne-a îndemnat în ultima vreme să-i acordăm o mai mare atenție. E tocmai ceea ce vom face, în rîndurile care urmează.

Iată mai întîi descrierea, cu toate datele de rigoare⁶:

¹ Potrivit informațiilor obținute de la vechiul deținător, aceste monede ar fi fost recoltate din împrejurimile orașului Tulcea, prin anii 1925—1927.

² Înregistrat la nr. 1676 din 17 mai 1961.

³ Din aceeași achiziție și cu aceeași proveniență (regiunea orașului Tulcea): un *solidus* emis la Sirmium de Iulianus II (360—363) și altul, bătut la Constantinopol de către Valens (364—378). Despre aceste monede, v. Octavian Iliescu, *Monede romane*, în *Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei R.P.R.*, 8, iulie—decembrie 1963, p. 330—331, sub nr. 311 respectiv 319.

⁴ *Ibidem*, p. 332, nr. 321.

⁵ Nu este descris de Henry Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain communément appelées médailles impériales*, IIe éd., VIII, Paris, 1892, și nici de J. W. E. Pearce, *The Roman Imperial Coinage*, ed. by Harold Mattingly, C.H.V. Sutherland and R. A. G. Carson, IX, Londra, 1951 (citată mai departe *RIC*, în descrierea monedelor).

⁶ Abrevieri: Av.: avers; Rv.: revers; c.p.e.: cerc perlat exterior; AV.: aur; (f.) b.c.: (foarte) bine conservat; ↑ indică poziția axei reversului față de axa aversului Inv.: inventar A: achiziții curente ale Cabinetului numismatic B: colecția Băncii Naționale a R. S. României, transferată Academiei R. S. România în 1953; O: colecția ing. Const. Orghidan, dăruită Academiei în 1944; *RIC*: *The Roman Imperial Coinage*, vol. IX (citată în nota precedentă).

Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG (*Dominus Noster Theodosius Pius Felix Augustus*). C.p.e. Bustul împăratului, drapat și cuirasat, spre dr., cu diademă de perle.

Rv. CONCORDI — AAVGGG (*Concordia [trium] Augustorum*), în exergă COMOB (*Comitis obryziacus*) c.p.e. *Constantinopol*, cu coif, din față, privind spre dr., șezînd pe tron, ținînd în dr. sceptrul, în st. un scut oval cu inscripția pe patru rînduri VOT/XV/MOLT/XX (*Votis quindecennialibus moltis* (sic, pentru *multis*) *vicennialibus*); pune piciorul dr. pe o proră de corabie.

AV. Solidus 21 × 22 mm 4,45 g ↑ f.b.c. Inv. nr. A-1676/1896. Publicat sumar, cu unele erori de transcriere a legendei scutului de pe revers (VOT/XV/MVLT/XXXX în loc de VOT/XV/MOLT/XX); Octavian Iliescu, *Monede romane*, în *Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei R.P.R.*, 8, iulie-decembrie 1963, p. 332, nr. 321; idem, în volumul *Cultura bizantină în România*, București, 1971, p. 180, nr. 376 (aceleași observații).

Tipul de efiege reprezentat pe aversul acestui solidus — bustul împăratului, drapat și cuirasat, cu diademă de perle — a fost creat în timpul lui Constantin cel Mare⁷, marcînd o influență orientală. și este foarte comun la sfîrșitul sec. al IV-lea. O variantă a efiegei are diadema cu rozete, în loc de perle, tip care își face apariția de asemenea sub domnia lui Constantin cel Mare⁸; și acest tip este frecvent în perioada de care ne ocupăm. În ce privește portretul împăratului emitent, s-a remarcat nu o dată caracterul său convențional, ceea ce are ca rezultat asemănarea accentuată a efiegeilor monetare din această vreme⁹.

Reversul, făcînd aluzie, prin legenda CONCORDIA AVGGG ([trium] Augustorum), la buna înțelegere dintre trei împărați care domneau simultan, reprezintă un tip iconografic nou în numismatica romană: personificarea orașului Constantinopol, sub trăsăturile unei femei, cu coif, șezînd pe tron, ținînd în dr. sceptrul, în st. scutul cu inscripția mai sus menționată, și punînd piciorul dr. pe proră a unei corăbii. Inițial, Constantinopol purta coroană murală și ținea în dr. sceptrul, în st. un glob; acest tip a fost emis pentru prima oară în monetăria orașului cu același nume, pentru Gratianus și Theodosius I¹⁰, după pro-

⁷ Cf. Jean Babelon, *Le portrait dans l'antiquité d'après les monnaies*, Paris, 1942, p. 160; Patrick M. Bruun, *The Roman Imperial Coinage*, ed. by C. H. Sutherland and R. A. G. Carson, VII, Londra, 1966, p. 212, Treveri, follis din anii 327—328, nr. 511; p. 653, Cyzicus, follis din 329—330, nr. 62.

⁸ Patrick M. Bruun, *op. cit.*, p. 212, Treveri, follis din anii 327—328, nr. 510; p. 269, Arelate, follis din anul 329, nr. 332; p. 574, Constantinopol, solidus din anii 328—329, nr. 36 etc.

⁹ Cf. Jean Babelon, *op. cit.*, p. 159—160.

¹⁰ În exergă CONOB, deci indicarea monetăriei din Constantinopol; RIC, nr. 43 (a), Gratianus; 43 (b), Theodosius I. Pentru Valentinianus II, al treilea împărat (proclamat augustus încă de la 22 noiembrie 375), nu se cunosc pînă astăzi solidi din această emisiune.

În partea a II-a a acestei note, se redă descrierea unor solidi de tipul Concordia Augustorum, emiși de Theodosius I și păstrați în colecția Cabinetului numismatic al Academiei.

clamarea acestuia din urmă ca împărat, la Sirmium, în ziua de 19 ian. 379. Pe reversul emisiunii următoare, Constantinopol poartă coif în locul coroanei murale, dar își păstrează aceleași atribute : scepstrul și globul¹¹.

La 19 ian. 383, Theodosius I, în dorința de a-și asigura continuitatea dinastică, proclamă augustus pe fiul său, Arcadius ; evenimentul va fi consemnat printr-o nouă emisiune de solidi avînd acest tip, în numele noului împărat, dar cu legenda în continuare CONCORDIA AVGGG¹², precum și de emisiuni cu legenda CONCORDIA AVGGGG, purtînd numele fiecăruia din cei patru împărați³¹ ; și într-un caz, și în celălalt, la sfîrșitul inscripției de pe revers apare indicativul atelierului monetar emitent : A, officina I : B, officina a II-a și așa mai departe, pînă la I, officina a X-a, ale monetăriei de la Constantinopol.

Exact în acest răstimp — și anume, între 19 ian. și 25 aug. 383 — tipul de revers, cu legenda CONCORDIA AVGGGG, capătă o modificare substanțială : în locul globului, Constantinopol ține în mîna st. un scut oval, purtînd inscripția VOT/V/MVL/X (Votis quinquennialibus multis decennialibus). E vorba de solidi bătuți în numele lui Theodosius I și al lui Arcadius¹⁴ ; acest nou tip poate fi deci considerat ca o creație a domniei lui Theodosius I, în serviciul propagandei sale dinastice.

După moartea lui Gratianus — ucis în Gallia, la Lugdunum (Lyon), în ziua de 25 aug. 383 — rămîn din nou trei împărați : Valentinianus II, Theodosius I și Arcadius, fapt care atrage revenirea, pe reversul solidilor de tipul care ne preocupă, la legenda CONCORDIA AVGGG (în loc de AVGGGG). De la această dată și pînă la 28 aug. 388¹⁵, se emit în continuare solidi de acest tip, în numele lui Theodosius I, purtînd, pe scutul

¹¹ RIC, nr. 44 (a), 45 (a), Gratianus ; 44 (b), 45 (b), Valentinianus II ; 44 (c), 45 (c), (d), Theodosius I.

¹² RIC, nr. 45(e).

¹³ *Concordia [quattuor] Augustorum*, RIC, nr. 46(a)(b), Gratianus ; 46(c)(d), Valentinianus II ; 46(e), Theodosius I ; 46(f)(g), Arcadius. Cf. O. Ulrich-Bansa, *Note di numismatica teodosiana. Il solidus aureus dal 392 al 395*, în *Rivista italiana di numismatica*, vol. XIV, serie quinta — LXVIII, 1966, p. 110—111, care consideră aceste monede ca fiind emise după 25 aug. 383, cei patru împărați fiind Valentinianus II, Theodosius I, Arcadius și Magnus Maximus ; în acest caz, emisiunea lor ar înceta în 387, cînd izbucnește conflictul dintre Maximus și Theodosius (*ibid.*, p. 111). Autorul își bazează părerea pe existența unor solidi de acest tip, cu legenda CONCORDIA — AAVGGGGI, în exergă CONOB, bătuți în numele lui Maximus în monetăria de la Constantinopol, officina a X-a, fapt ce implică o recunoaștere a acestuia din urmă de către Theodosius I. J.W.E. Pearce, *Concordia solidi struck by Theodosius I at Constantinople*, în *The Numismatic Chronicle*, 1939, p. 205 și urm., ca și în *The Roman Imperial Coinage*, IX, p. 224, era de părere că Maximus nu ar fi fost recunoscut în această vreme de către Theodosius I. Oricum ar fi, emisiunile de solidi cu legenda CONCORDIA AVGGGG (*quattuor Augustorum*), incluzînd, cum am văzut, și piese cu numele lui Gratianus, sînt reprezentate prin exemplare foarte puțin numeroase, ceea ce dovedește că nu au avut o durată prea lungă, în raport cu cele la care finalul legendei indică trei împărați (AVGGG).

¹⁴ RIC, nr. 47(a) (b), Theodosius I ; 47(c) (d), Arcadius.

¹⁵ Perioadă stabilită de J. W. E. Pearce, *op. cit.*, p. 229.

ținut de Constantinopol, inscripția VOT/V/MVL/X¹⁶ și VOT/X/MVLT/XV¹⁷. Emisiuni theodosiane, cu VOT/XV/MVLT/XX, nu sînt însă cunoscute pentru monetăria din Constantinopol; în schimb, aici se bat în continuare solidi de tipul Constantinopol cu glob, în numele lui Valentinianus II și al lui Arcadius¹⁸.

Am văzut că exemplarul nostru, spre deosebire de cele descrise mai sus, poartă în exergă, pe revers, legenda COMOB¹⁹ și nu CONOB, text care indica monetăria din noua capitală a imperiului²⁰. Prin urmare, acest solidus nu a fost emis la Constantinopol; la vremea aceea, COMOB e specific pentru Thessalonica²¹. Aici însă, emisiunile de solidi de tipul CONCORDIA AVGGG nu sînt nici pe departe atît de numeroase și de regulate ca la Constantinopol. Astfel, din examinarea materialului numismatic care a stat la baza redactării repertoriului englez frecvent amintit²² în cursul acestei note, se constată că la Thessalonica, s-au emis numai două variante de solidi cu reversul care ne interesează, ambele numai cu legenda CONCORDIA AVGGG :

1. Constantinopol, cu coif și glob, șezînd pe un tron ornamentat cu capete de lei; emisiuni în numele lui Valentinianus II²³ și al lui Arcadius²⁴, datînd din perioada toamna (?) 384—28 aug. 388: reluate în perioada 28 aug. 388 — primăvara 393, în numele împăraților Valentinianus II²⁵, Theodosius I²⁶, Arcadius²⁷ și Honorius²⁸;

2 Constantinopol, cu coif și scut, șezînd pe un tron fără ornamente; pe scut, inscripția :

VOT V MVLT/X — Arcadius²⁹;

VOT/X/MVLT/XV — Theodosius I³⁰; Arcadius³¹;

VOT/XV/MVLT/XX — Valentinianus II³².

¹⁶ RIC, nr. 68(a) (b), și 70(a) (b).

¹⁷ RIC, nr. 71(a) (b).

¹⁸ RIC, nr. 67(a) (b), 69(a) (b), Valentinianus II; 67(c) (d), Arcadius.

¹⁹ COMOB, întregit *Comitis obryziacus*, indicație că moneda era bătută din aurul curat, păstrat în tezaurul imperial sub administrarea unui *comes auri*; cf. H. Willers, *Nochmal die Silberbarren mit COMOB*, în *Numismatische Zeitschrift*, 31 (1899), p. 45; [O.] Seeck, în *Paulys Real-Encyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft*, 2. Bearb. herausgegeben von Georg Wissowa, IV. Band VII. Halbband, Stuttgart, 1900, sub voce *comes auri*, p. 640; [K.] Regling, în *Paulys Real-Encyclopädie...*, 2. Reihe, III. Band V. Halbband, Stuttgart, 1927, sub voce *solidus*, p. 921—922.

²⁰ CONOB = *Constantinopoli [cusus] obryziacus*, [solidus] de aur curat. [bătut] la Constantinopol; [K.] Regling, în Friedrich Frhr. v. Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin — Leipzig, 1930, sub voce CONOB, p. 110.

²¹ J. W. E. Pearce, *op. cit.*, p. 310.

²² *Ibid.*, p. 184—185.

²³ RIC, nr. 50(a).

²⁴ RIC, nr. 50(b) (c).

²⁵ RIC, nr. 64(a).

²⁶ RIC, nr. 64(b) (c).

²⁷ RIC, nr. 64(d).

²⁸ RIC, nr. 64(e) (f) (g).

²⁹ RIC, nr. 51.

³⁰ RIC, nr. 53.

³¹ RIC, nr. 52.

³² RIC, nr. 54.

Aceste emisiuni, cu un număr variabil de *vota*, sînt clasate toate în perioada toamna (?) 384—28 aug. 388³³; așa dar, ele sînt contemporane cu emisiunile similare de la Constantinopol purtînd numele lui Theodosius I³⁴ și al lui Arcadius³⁵. Ar urma ca și emisiunea de solidi theodosiani a monetăriei de la Thessalonica, avînd pe scut inscripția VOT/XV/MVLT/XX — emisiune căreia îi aparține moneda examinată în această notă — să fie clasată tot în perioada toamna (?) 384—28 aug. 388, deși numărul de *vota* indicat pe revers nu se potrivește cu acest răstimp din domnia lui Theodosius I. Dar oare numărul de *vota* poate fi considerat în cazul nostru ca un criteriu de datare a monedelor care poartă o asemenea indicație ?

Se știe că începînd cu Augustus, *vota publica* erau rugăciunile pentru o guvernare fericită și promisiunile pe care le făceau cu acest prilej împărații romani, de a aduce sacrificii zeilor, a organiza festivități și de a distribui daruri supușilor, pentru împlinirea unui număr de 10 ani de domnie. Se distingeau două categorii : *vota suscepta*, promisiunile făcute sau angajamentele luate de împărat la începutul domniei sau al fiecărui deceniu, și *vota soluta*, împlinirea acestor promisiuni și angajamente, după scurgerea fiecărui interval de 10 ani³⁶. În acest sens, monedele cu legenda *vota suscepta* sau *soluta decennalia* (prezentînd diverse variante), bătute de exemplu de Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Commodus, Septimius Severus sau Caracalla, sînt datate cu mare precizie, în raport cu aniversarea urcării pe tron a împăratului emittent³⁷.

Mai tîrziu, a devenit obicei ca aceste promisiuni să fie făcute din cinci în cinci ani (*vota quinquennialia*); explicația este foarte simplă : domniile se succedau cu repeziciune și puțini împărați ajungeau să-și serbeze a 10-a aniversare a urcării pe tron. Mai mult chiar, *vota* își pierd semnificația originară. Se citează astfel cazul unor monede bătute de Tacitus (25 sept. 275 — aprilie 276), cu legenda VOTIS X ET XX³⁸; Probus (aprilie 276 — oct. 282), cu VOTA SOLVTA X³⁹ și Valens (28 martie 364 — 9 aug. 378), cu legenda VOT XX MVLT XXX⁴⁰, deși este evident că nici unul din împărații amintiți nu a împlinit numărul de ani de domnie care să justifice asemenea *vota*, mult anticipat față de realitate. Și exemplele s-ar putea înmulți.

³³ J. W. E. Pearce, *op. cit.*, p. 184.

³⁴ RIC, nr. 70(a) (b) ; 71(a) (b).

³⁵ RIC, nr. 70(c) ; 71(c) (d).

³⁶ K. Regling, *loc. cit.*, sub voce *vota*, p. 727—728 ; cf. J. W. E. Pearce, *op. cit.*, p. XXXVII—XXXVIII.

³⁷ K. Regling, *loc. cit.*, p. 728.

³⁸ Percy H. Webb, *The Roman Imperial Coinage*, ed. by Harold Mattingly and Edward A. Sydenham, V. Part I, Londra, 1927, p. 337, nr. 109, as emis la Ticinum.

³⁹ Idem, *The Roman Imperial Coinage...*, V. Part II, Londra, 1933, p. 48, nr. 305, semmissis bătut la Roma.

⁴⁰ J. W. E. Pearce, *op. cit.*, p. 222, nr. 42 (bis), siliqua emisă la Constantinopol în perioada 17 noiembr. 375—9 aug. 378 ; cf. Henry Cohen, *op. cit.*, VI, Paris, 1886, p. 458—459, nota 1 ; VIII, Paris, 1892, p. 135, nota 1.

Începînd din sec. al IV-lea mai ales, *vota quinquennialia* devin regulă generală, iar în perioada care ne preocupă — ultimul sfert al acestui veac —, anticiparea e foarte frecventă. Așa se explică de ce Arcadius, proclamat augustus la 19 ian. 383, emite la Thessalonica, într-un interval de numai patru ani, solidi cu VOT V MVLTV X și VOT X MVLTV XV⁴¹, iar Valentinianus II, augustus de la 22 noiembr. 375, bate, tot acolo și în același răstimp, solidi cu VOT XV MVLTV XX⁴², deși împlinirea a 15 ani de domnie urma să fie celebrată abia la 22 noiembr. 390.

În ce privește solidii lui Theodosius I cu același tip și provenind din aceeași monetărie, remarcăm că emisiunea care poartă pe scut inscripția VOT X MVLTV XX poate intra în această perioadă, cu o ușoară anticipație, cei zece ani de domnie împlinindu-se la 19 ian. 389. Nu același este însă cazul cu exemplarul descris mai sus, care are indicația VOT XV MVLTV XX; într-adevăr, cei cincisprezece ani de domnie aveau să se împlinească abia la 19 ian. 394, cu numai un an înaintea morții lui Theodosius I.

În măsura în care clasificarea cronologică a solidilor cu reversul CONCORDIA AVGGG și VOT V — VOT XV, propusă de J.W.E. Pearce, rămîne mai departe bine stabilită, emisiunea lui Theodosius I cu VOT XV MVLTV XX poate reprezenta fie o piesă hibridă, fie un omagiu adus emitentului, așezat astfel în același rang cu colegul său mult mai tînăr, Valentinianus II, Greșeala ortografică din legendă: MOLT în loc de MVLTV, nesemnlată la solidii bătuți de acesta din urmă, ne îndeamnă să optăm pentru a doua explicație. Ca și în cazul monedelor mărunte de bronz, bătute în numele lui Theodosius I de diverse monetării, atît din vestul, cît și din estul imperiului, și purtînd legenda VOT XV MVLTV XX⁴³, am avea de a face și aici cu o emisiune de propagandă, în serviciul lui Theodosius I și al familiei sale, într-o vreme în care intențiile împăratului de a întemeia o dinastie încep să devină evidente.

Prezența în regiunea orașului Tulcea a unui solidus emis de Theodosius I nu este surprizătoare, chiar dacă piesa în cauză poate fi considerată, cel puțin deocamdată, ca un unicat în numismatica romană. Am arătat la începutul acestei note că din aceeași regiune, provin și alți solidi, bătuți de Iulianus II la Sirmium și de Valens la Constantinopol⁴⁴. Tot din Dobrogea este și un tezaur de *siliquae* de argint, datînd din aceeași perioadă — ultimul pătrar al sec. al IV-lea — și despre care am dori să cunoaștem mai multe amănunte⁴⁵. Mai numeroase sînt însă descoperirile de monede de bronz⁴⁶; acestea, începînd cu Licinius și Constantin cel Mare și mergînd pînă la Leon I, reprezintă un

⁴¹ RIC, nr. 51 și 52.

⁴² RIC, nr. 54.

⁴³ Aes III și IV, emisiuni ale monetărilor din Aquileia, Roma, Siscia, Constantinopol, Cyzicus; J. W. E. Pearce, *op. cit.*, p. 102, 128, 152, 228, 244.

⁴⁴ V. *supra*, nota 3.

⁴⁵ Semnalat de Leo Ruzicka, *Siliquenfund in der Dobrogea*, în *Berliner Münzblätter*, 1923.

element de continuitate romană tîrzie, pe plan economic, pînă la apariția la Dunărea de Jos a monedei bizantine, bătute de împăratul Anastasius I. În cadrul colecției de izvoare ale istoriei țării noastre, inventarul descoperirilor monetare datînd din secolele III-XIV, preconizat a se realiza în curînd, va aduce fără îndoială date mult mai bogate, contribuind la întregirea cunoștințelor noastre despre viața economică a spațiului carpato-dunărean, într-o perioadă de mai bine de un mileniu.

* * *

În partea a II-a a acestor însemnări, vom reda descrierea tuturor solidilor emiși de Theodosius I, de tipul Concordia Augustorum, păstrați astăzi în colecția Cabinetului numismatic al Academiei; această descriere a fost astfel sistematizată, încît să se poată urmări cu ușurință evoluția tipului monetar căruia îi aparține și exemplarul-unicat, obiect al prezentului studiu ⁴⁷.

Emisiuni ale monetăriei din Constantinopol.

Tipul I. *Constantinopol* ținînd un glob.

A. *Constantinopol* cu coroană murală

1. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Bustul său drapat și cuirasat spre dr., cu diademă de perle.

Rv. CONCOR — DIAAVGGG, în exergă CONOB c.p.e. *Constantinopol*, cu coroană murală, din față, privind spre dr., șezînd pe un tron cu spătar înalt, ținînd în dr. sceptrul, în st. un glob și punînd piciorul dr. pe o proră de corabie.

AV. Solidus 21 mm 4,43 g ↑ f.b.c Inv. nr. O1284 (Pl. II, 1). Cf. RIC, nr. 43 (b). Emisiune din perioada 19 ian. 379—25 aug. 383; mai exact, după noiembrie 380 ⁴⁸.

2. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Ca mai sus, dar efigia împăratului mai mică.

Rv. CONCOR — DIAAVGGG, în exergă CONOB c.p.e. Ca mai sus.

---

⁴⁶ O parte din aceste descoperiri au fost înregistrate recent de autorul acestor rînduri în volumul *Cultura bizantină în România* (v. mai sus, la p. 526), p. 177—180.

⁴⁷ V. mai sus, în nota 6, explicarea abrevierilor folosite în descrierea monedelor.

⁴⁸ După proclamarea sa ca împărat, la Sirmium, în ziua de 19 ian. 379, Theodosius I și-a stabilit mai întîi cartierul general la Thessalonica; abia în noiembrie 380, părăsește acest oraș, pentru reședința imperială de la Constantinopol; Ernest Stein, *Histoire du Bas-Empire* édit. française par Jean-Remy Palanque, I. Texte, Bruges, 1959, p. 191, 193; J. W. E. Pearce, *op. cit.*, p. XLII. E foarte probabil ca emisiunea solidilor de acest tip să fi început după stabilirea lui Theodosius I în capitala răsăriteană a imperiului.

AV. Solidus 21 mm 4,46 g ↗ f.b.c. Inv. nr. O-285 (Pl. II, 2). RIC, nr. 43 (b), dar acolo variantă a tronului de pe rv. (exemplar din colecția Muzeului Britanic, Londra, reprodus în repertoriul citat la pl. XI, 7). Aceeași datare.

B. *Constantinopol* cu coif.

3. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Bustul său drapat și cuirasat spre dr., cu diademă de rozete.

Rv. CONCOR — DIAAVGGG, în exergă CONOB c.p.e. *Constantinopol*, cu coif, din față, privind spre dr., șezînd pe un tron cu spătarul scund și ornamentat cu capete de lei, ținînd în dr. sceptrul, în st. un glob și punînd piciorul dr. pe o proră de corabie.

AV. Solidus 20 mm 4,33 g ↖ f.b.c. Inv. nr. O-278 (Pl. II, 4). RIC, nr. 44 (c) (exemplar din colecția Muzeului Britanic, reprodus la pl. XI, 8). Aceeași datare.

4. Aceeași emisiune, cu diferențe de detalii stilistice.

AV. Solidus 20 mm 4,33 g ↘ f.b.c. Inv. nr. O-278 (Pl. II, 4). Aceeași trimitere și aceeași datare.

5. Av. DNTHEODO — SIVPFAVG c.p.e. Bustul său drapat și cuirasat spre dr., cu diademă de rozete.

Rv. CONCOR — DIAAVGGGA, în exergă CONOB c.p.e. *Constantinopol* ca mai sus.

Solidus 20×21 mm 4,50 g ↑ f.b.c. Inv. nr. B-198 (Pl. II, 5), RIC, nr. 45 (d) (exemplar din colecția Muzeului Britanic). Aceeași datare.

Tipul II. *Constantinopol* ținînd un scut avînd înscris un număr variabil de VOTA.

A. Tronul ornamentat cu capete de lei.

6. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Bustul său drapat și cuirasat spre dr., cu diademă de rozete.

Rv. CONCORDI — AAVGGGG Γ, în exergă CONOB c.p.e. *Constantinopol*, cu coif, din față, privind spre dr., șezînd pe un tron cu spătarul scund și ornamentat cu capete de lei, ținînd în dr. sceptrul, în st. un scut oval pe care stă scris VOT/V/MVL/X; pune piciorul dr. pe o proră de corabie.

AV. Solidus 20 mm 4,46 g ↖ perforat. Inv. nr. O-282 (Pl. II, 6). RIC, nr. 47 (b) (exemplar din colecția Walla). Emisiune din perioada 19 ian. — 25 aug. 383.

7. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Ca mai sus.

Rv. CONCORDI — AAVGGGB, în exergă CONOB c.p.e. Ca mai sus. AV. Solidus 20 mm 4,42 g ↗ uzat, cu verigă de atîrnat. Inv. nr. A-I/133 2262 (Pl. II, 7). RIC, nr. 68 (b) (exemplar din colecția Walla). Aceeași datare.

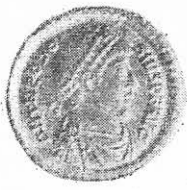
plar din colecția Muzeului de istoria artei, Viena). Emisiune din perioada 25 aug. 383 — 19 ian. 384.

B. Tronul fără ornamente.

8. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Bustul său drapat și cuirasat spre dr., cu diademă de perle.
Rv. CONCORDI — AAVGGG Γ, în exergă CONOB c.p.e. *Constantinopol*, cu coif, din față, privind spre dr., șezînd pe un tron scund, fără ornamente, ținînd în dr. sceptrul, în st. un scut oval pe care e scris VOT/V/MVL/X ; pune piciorul dr. pe o proră de corabie.
AV. Solidus 21 mm 4,49 g f.b.c. Inv. nr. O-283 (Pl. II, 3). RIC, nr. 70 (a) exemplar din colecția Muzeului Britanic). Emisiune din perioada 25 aug. 383 — 19 ian. 384.
9. Av. DNTHEODO — STVSPFAVG c.p.e. Bustul său drapat și cuirasat spre dr., cu diademă de rozete.
Rv. CONCORDI — AAVGGGB, în exergă CONOB c.p.e. Ca mai sus. AV. Solidus 21 mm 4,50 g f.b.c. Inv. nr. B-199 (Pl. II, 9). RIC, nr. 70 (b) (exemplar din colecția Muzeului Britanic). Aceeași datare.
10. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Ca mai sus.
Rv. CONCORDI — AAVGGG Δ, în exergă CONOB c.p.e. Ca mai sus. AV. Solidus 21 mm 4,34 g f.b.c. Inv. nr. O-281 (Pl. II, 10). RIC, nr. 70 (b) (exemplar din Colecția de Stat, München). Aceeași datare.
11. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Bustul său drapat și cuirasat spre dr., cu diademă de perle.
Rv. CONCORDI — AAVGGGA, în exergă CONOB c.p.e. *Constantinopol* ca mai sus, dar pe scut inscripția VOT/X/MVLT/XV. AV. Solidus 21 mm 4,50 g f.b.c. Inv. nr. O-279 (Pl. II, 11). RIC, nr. 71 (a) (exemplar din colecția Ermitajului de Stat, Leningrad, reprodus la pl. XI, 12). Emisiune din perioada 19 ian. 384—28 aug. 388.

Plansa I

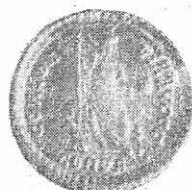
1

2

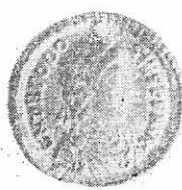
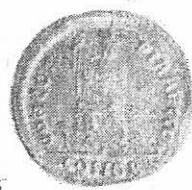
3

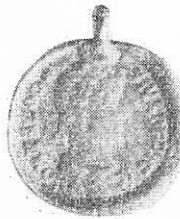
4

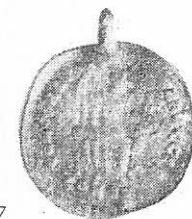
5

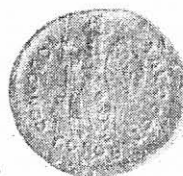
6

7

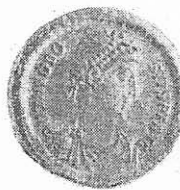
8

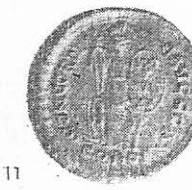
9

10

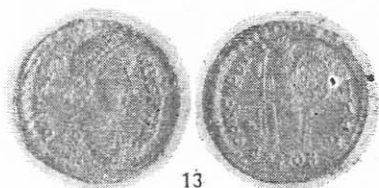
11

12

12. Av. DNTHEODO — SIVSPFAVG c.p.e. Ca mai sus.
Rv. CONCORDI — AAVGGGΘ, in exergă CONOB c.p.e. Ca
mai sus. AV. Solidus 21 mm 4,32 g ✓ f.b.c. Inv. nr. O-280

13

Plansa III

(Pl. II, 12). RIC, nr. 71 (a) (exemplar din colecția Bibliotecii Naționale, Paris). Aceeași datare.

Emisiuni ale monetăriei din Thessalonica.

13. Monedă descrisă în partea I-a a acestei note (Pl. I, mărime 2×1; pl. III, 13, mărime 1×1).

SOLIDUS ÉMIS PAR THÉODOSE Ier, TROUVÉ DANS LE NORD DE LA DOBROUDJA

— Contributions à la numismatique théodosienne —

Résumé

En 1961, le Cabinet numismatique de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie a acquis, parmi d'autres pièces provenant d'une collection privée, un sou d'or frappé par Théodose Ier qui aurait été trouvé, selon les informations fournies par l'ancien détenteur, vers 1925—1927, dans la région environnante de la ville de Tulcea. Compte tenu de ces circonstances et du fait que la pièce en question n'a pas été enregistrée par les grands répertoires des monnaies romaines impériales, l'auteur a estimé utile lui consacrer un commentaire plus ample, qui fait l'objet de cette note.

Le solidus dont il s'agit ici montre au droit le buste de l'empereur Théodose Ier, diadémé (le diadème aux perles), drapé et cuirassé, tourné à droite. Au revers, on peut voir Constantinople casquée, assise sur un trône, de face, regardant à droite, posant le pied droit sur une proue de vaisseau et tenant le sceptre et un bouclier sur lequel on lit: VOT/XV/MOLT/ (sic) XX; à l'entour, la légende CONCORDI — AAVGGG; à l'exergue, COMOB. Or; 21 × 22 mm 4,45 g ↑, très bien conservé (Pl. I et III, n° 13).

D'après l'inscription qui figure à l'exergue, cette pièce a été frappée à Thessalonique. Le revers, au type CONCORDIA AVGGG, avec VOT/XV/MVLT/XX, n'est pas connu dans la numismatique théodosienne. Après avoir examiné l'évolution de ce type monétaire à Constantinople et à Thessalonique, l'auteur conclut que le solidus présenté dans ces lignes a été frappé à Thessalonique pendant la période: automne (?) 384—28 août 388; il représente une émission flatteuse au service de la propagande de Théodose Ier, en le mettant sur le même pied que son collègue beaucoup plus jeune, Valentinien II, dont on connaît un sou

d'or pareil, frappé également à Thessalonique, à la même légende du revers (RIC, n° 54).

A la fin de cette note, l'auteur donne la description de tous les sous d'or émis par Théodose Ier, au type Concordia Augustorum, qui sont conservés dans la collection du Cabinet numismatique susmentionné.

Explication des planches

- Pl. I. — Sou d'or frappé par Théodose Ier à Thessalonique (grandeur 2 × 1).
Pl. II. — Sous d'or frappés par Théodose Ier à Constantinople.
Pl. III. — Sou d'or frappé par Théodose Ier à Thessalonique.

EIN SOLIDUS VON THEODOSIUS I. IM NORDEN DER DOBRUDSCHA BEITRÄGE ZUR THEODOSIANISCHEN MÜNZPRÄGUNG

Zusammenfassung

Im Jahre 1961 hat das Münzkabinett der Rumänischen Akademie zusammen mit anderen Münzen einen Goldsolidus von Theodosius I. aus einer Privatsammlung käuflich erworben. Den Informationen des früheren Besitzers gemäß ist er etwa 1925—1927 in der Umgebung der Stadt Tulcea gefunden worden. Angesichts dieser Daten und in Anbetracht der Tatsache, daß das betreffende Exemplar in den großen Katalogen der römischen Münzen der Kaiserzeit nicht geführt ist, erachtet es der Verfasser als zweckmäßig ihm einen eingehenderen Kommentar zu widmen, der den Gegenstand vorliegenden Aufsatzes bildet.

Es handelt sich um einen Solidus. Vs.: Büste mit Perlendiadem, Faltenwurf und Panzerhemd des Theodosius I. mit Seitenwendung nach r. Rs.: Konstantinopoli mit Helm, auf dem Thron, Vorderansicht, Seitenwendung nach r., Zepter, Schild mit Inschrift VOT/XV/MOLT/ (sic) XX; Umschrift CONCORDIA — AAVGGG, als Münzbuchstaben COMOB. Gold 21 × 22 mm 4,45 g † sehr gut erhalten (Taf. I u. III Nr. 13).

Nach der Inschrift zu urteilen wurde diese Münze in Thessalonica geprägt. Die Rs. vom Typus CONCORDIA AVGGG, mit VOT/XV/MVLT/XX ist in der Prägung des Theodosius I. unbekannt. Nach dem der Verfasser die Entwicklung dieses Münztyps in Konstantinopel und Thessalonica untersucht, folgert er, daß die in vorliegendem Beitrag dargestellte Münze in Thessalonica geprägt wurde, in der Zeit vom Herbst (?) 384 bis zum 28 August 388; sie stellt eine zur Propaganda im Dienste des Kaisers herausgegebene Münzausgabe dar, die ihn auf die selbe Stufe wie seinen viel jüngeren Mitregenten Valentinianus II. stellt, von dem ein Solidus bekannt ist, der in Thessalonica geprägt wurde und dieselbe Inschrift hat (RIC, Nr. 54).

Abschließend führt der Verfasser alle von Theodosius I. geprägten Goldsolidi vom Typus Concordia Augustorum aus dem obenerwähnten Münzkabinett mit ihrer Beschreibung an.

Erklärung der Abbildungen

- Tafel I — Goldsolidus von Theodosius I, in Thessalonica geprägt (2 × 1).
Tafel II — Goldsolidi von Theodosius I. in Konstantinopel geprägt.
Tafel III — Goldsolidus von Theodosius I, in Thessalonica geprägt.